

lam 1027 camii bulunmaktadır; il merkezindeki camii sayısı yirmidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)* (trc. Adnan Pekman), İstanbul 1993, s. 545-546; *Dânişmend Gazi Destanı* (haz. Necati Demir), Ankara 2006, bk. dizin; İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâiyye: Selçukname* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1996, I, 168-175; II, 165; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-ahbâr* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 2000, s. 62-64; İbn Battûta, *Seyahatnâme* (trc. A. Sait Aykut), İstanbul 2004, I, 442-444, 462; *Anonim Osmanlı Kroniği: 1299-1512* (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2000, s. 42, 57, 125; Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), I, 323; *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman* (nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 37, 52, 115; *Âşıkpaşazâde, Târih* (Atsız), s. 140, 203-206; Naimâ, *Târih* (haz. Mehmet İpşirli), Ankara 2007, II, 409, 905; Ch. Texier, *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi* (çev. Ali Suat, nşr. Kâzım Yaşar Koprman – Musa Yıldız), Ankara 2002, III, 208-212; M. Şakir, *Sinop'ta Candar Oğulları Zamanına Ait Tarihî Eserler*, İstanbul 1934; Ekrem Akurgal – Ludwig Budde, *Vorläufiger bericht über die ausgrabungen in Sinope*, Ankara 1956; W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (trc. Mihri Pektaş), İstanbul 1960, s. 27, 32-37, 354-355; Dündar Tokgöz, *Sinop Tarihi Turizmi ve Eski Eserler Rehberi*, Ankara 1973; Bekir Başoğlu, *Sinop İli Tarihi*, Ankara 1978; Cl. Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1979, s. 131-134, 277, 313-314; S. Faruqi, *Towns and Townsmen of Ottoman Anatolia: 1520-1650*, Cambridge 1984, s. 107-108; M. A. Bryer – D. Winfield, *Byzantine Monuments and Topography of Pontos*, Washington 1985, I, 67-88; M. Akif Işın, "Sinop Bölgesi Yüzyezy Araştırması", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (1-3 Haziran 1988)*, Samsun 1990, s. 241-276; İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara 1992, s. 17-19; İbrahim Güler, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Sinop (İdari Taksimat ve Ekonomik Tarihi)* (doktora tezi, 1992), MÜ Türkiye Araştırmaları Enstitüsü; Halil İnalıcı, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1300-1600* (trc. Halil Berktaş), İstanbul 2000, I, 246, 250; Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik ve Sosyal Özellikleri* (trc. Bahar Turnakçı), İstanbul 2003, s. 150, 159, 180, 202, 218; *Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı: 1853-1856* (nşr. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü), Ankara 2006, s. 142, 285, 286, 298; Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Devrinde Sinop*, Isparta 2008; Özdemir Koçak, "Erken Sinop Yerleşmeleri", *TTK Belleten*, LXVII/250 (2003), s. 697-718; Besim Özcan, "Bir Baskının Anatomisi: Sinop Faciası", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, sy. 2, Trabzon 2007, s. 7-18; *Kâmusü'l-a'lâm*, IV, 2787-2788; Besim Darkot, "Sinop", *İA*, X, 683-688; J. H. Kramers – S. Faruqi, "Sinüb", *Et*² (İng.), IX, 653-656.

MEHMET ÖZ

SİNÖP ULUCAMİİ

(bk. ALÂEDDİN CAMİİ).

SİPAHİ

(سپاهی)

Osmanlı askerî teşkilâtında altı bölük halkı da denilen kapıkulu süvarilerinin en seçkin grubu.

Sipâhî sözlükte "asker" mânasına gelen Farsça **sipâh** kelimesine dayanır. Kapıkulu süvarileri içindeki gruba kaynaklarda sipah da denmiştir. Kelime Osmanlı askerî teşkilâtında çeşitli gruplar için kullanılmıştır. Kapıkulu ocaklarının süvari kısmını teşkil eden bu ocağın dışında timar tasarruf eden askerî zümrelere de sipahi adı verilir. Bu sonuncuları Osmanlı ordusunun en kalabalık askerî grubunu oluşturur ve dirlik olarak kendilerine verilen arazilerden topladıkları vergiler karşılığında atı ve yarımcısıyla birlikte sefere katılır, "sâhib-i arz" tabiriyle de anılırdı (bk. TİMAR). Ayrıca Anadolu'da mültezim hesabına harman ölçenlere de muhtemelen timarlı sipahilik teşkilâtından dolayı sipahi denmiştir. Kelime Çağatayca'da "memur, eşraf, âyan" gibi anlamlara gelir. Hindistan ve Cezayir'de bir askerî sınıfın adıdır. Altı bölüğe ayrılan kapıkulu süvarilerinin en itibarlı olan sipahiler Osmanlı kaynaklarında ve belgelerinde "ebnâ-i sipâhiyân" olarak da geçer. Bu tabir bazan bütün kapıkulu süvarileri için kullanılmıştır. Sipahilere ayrıca taşıdıkları alay bayrağının renginden dolayı "kırmızı bayrak" da denir. İlk Osmanlı kaynaklarında, kapıkulu süvarilerinden ilk defa Kara Timurtaş Paşa'nın tavsiyesiyle I. Murad döneminde silâhdar bölüğünün teşkil edildiği, sipah bölüğünün ise Fâtih Sultan Mehmed zamanında ortaya çıktığı ve silâhdarların önüne geçip baş bölük olduğu zikredilir (bk. ALTİ BÖLÜK).

Kapıkulu Ocağı'nın tam teşekkül ettiği dönemlere ait genel bilgilerde kapıkulu sipahilerine katılımın daha ziyade yeniçerilerden, saray ve saraya bağlı kurumlardan karşılandığı, bazan fevkalâde hizmetlerine karşılık cebeciler, topçular gibi diğer ocaklarındaki efradın da sipah zümresine dahil edildiği belirtilir. Ayrıca bir başka asker kaynağı enderun koşuşlarındakilerle Edirne, Galata ve İbrâhim Paşa saraylarındaki iç oğlanlarıdır. Bunlar derecelerine göre muayyen zamanlarda altı bölükten birine kaydedilebiliyordu (çıkma). Bu tür çıkmalardan en önemlisi saltanat değişiklikleri sırasında yapılanlardı (cülûs çıkma-

sı, umum çıkması veya büyük çıkma). Bunun yanında sünnet, nikâh, vilâdet-i hümayun gibi bazı önemli zamanlarda bu ocağa kayıt mümkün oluyordu.

Kaynaklara göre ilk devirlerde nüfuzlu devlet adamlarının ve kumandanların oğulları sipah bölüğüne yazılmaktaydı. Savaşlarda yararlılıkları görülenler, Bağdat, Yemen ve Mısır bölüklerinden ya da önde gelen birinin hizmetinden gelenler, devşirme oğlanlarının eğitim görmüş olanları da kapıkulu süvarilerine alınabilmekteydi. Yeniçerilerin aksine evlenmelerine müsaade edilen kapıkulu sipahilerinin oğulları (veledeş) hizmet yapabilecek olgunluğa erişebilmişlerse babalarının sağlığında, yaşça küçükseler babalarının vefatından sonra kapıkulu sipahi bölüklerine dahil olabiliyordu. Başlangıçta uygulanmamasına rağmen sonradan sipahilere hayattayken oğullarını ocağa dahil ettirme hakkı verildi (Uzunçarşılı, II, 142-144, 169-170).

Kapıkulu sipahilerinin yevmiyeleri bölüklerine, derecelerine, yaptıkları hizmetlere göre değişirdi. Bunların maaşları önceleri üç ayda bir Topkapı Sarayı Hazine Dairesi'nden verilirken daha sonra bu usulden vazgeçilerek ulûfeleri sergili ve taşralı adıyla iki şekilde verilmeye başlandı. Sergili olanlar her ulûfe tevziinde vezirîâzâmın sarayına gidip vezirîâzam, defterdar, bölük ağaları ve diğer hazır bulunması gerekenler huzurunda maaşlarını alırlardı. Taşradakiler ulûfe tevziinde İstanbul'a şahsen gelmezler, belgelerini (ibtidâ veya ruûs) arkadaşlarına veya zâbitlerine vererek maaşlarını onların aracılığıyla tahsil ederlerdi (a.g.e., II, 187-189). Kapıkulu süvarilerinin her kısmının müstakil ağa ve zâbitleriyle kethüdâ, kethüdâ yeri ve başçavuş, çavuş, bir de kâtipleri vardı. Altı bölük ağalarından derece itibarıyla en üstte yer alanı sipah ağasıydı. Altı bölük ağalarının 100 akçe ve üzerinde yevmiyeleri olup ayrıca arpalıkları mevcuttu. Bölük ağalarının yetmiş oğullarının sipah ve silâhdar bölüklerine kaydedilmesi kanundu (BA, İbnülemin-Askeriye, nr. 205). Her bölük ağasının birer tuğu bulunurdu.

İstanbul'da kapıkulu süvarilerinin kendilerine mahsus kışlaları yoktu. Hayvanlarının mera ve yem ihtiyacı yüzünden daha ziyade İstanbul'a yakın yerlerde ve Anadolu ile Rumeli'nin çeşitli yerlerinde oturdular. Kapıkulu süvarilerinin taşradaki ikamet yerleri ilk zamanlarda İstanbul yöresi, Edirne, Bursa ve Kütahya civarıyla sınırlıyken XVII. yüzyılın başlarından itibaren Mora, Selânik, Bosna, Belgrad, Şam,

Amasya, Ankara, Kemah gibi mahallere doğru genişledi. Bunların bulundukları yerlerde sipah kethüdâ yeri denilen adamları (zâbit) vardı. Kapıkulu süvarinin bekârlarının İstanbul'da kaldıkları yerler Süleymaniye'deki bekâr odalarıyla Sultan Ahmed Hanı, Elçi Hanı, Taşhan ve Kurşunlu Han'dı.

XV. yüzyılın ortalarında 8000 kişiden ibaret olan altı bölük halkının 2000'i sipahi-ydi. Sipahi sayısı Yavuz Sultan Selim döneminde 3500, 1530'larda 3000, 1550'lerde 2000, 1568-1569'da 3331 oldu. III. Murad zamanındaki İran seferlerinde ordudaki bütün sınıfların sayısının artışına paralel şekilde kapıkulu süvarilerinin sayısı da arttı. 1590'lı yıllarda bütün kapıkulu süvarilerinin sayısı 40.000'e ulaşmıştı. Sipahi sayısı 1597'de 7000, 1018'de (1609) 7683, IV. Murad döneminde 7000, 1660'ta 7203'tü. Sipahiler XV. yüzyılın ortalarında kapıkulu süvarilerinin dörtte birini teşkil ederken XVII. yüzyıl ortalarında yarısını oluşturuyordu. Sipah sayısı 1123'te (1711) 6512'ye düşmüşken 1713'te 10.778'e çıktı. Sipahiler kendi içlerinde 300 bölüğe ayrılmıştı. XVI. yüzyıl sonlarında her bölük on kişiden oluşmaktaydı; zamanla bunların da sayısı arttı.

Kapıkulu sipahileri, barış zamanlarında başlarında genelde hünkâr iç oğlanlarından tayin edilen bir ağa olduğu halde cizye, âdet-i ağnâm, mukâtaa gibi mîrî malı tahsiline giderlerdi. XVII. yüzyılda bunlara tevliyet ve voyvodalık hizmetleri de verildi. Sipah ve silâhdarların İstanbul'da bulunanları içinden 300'ü zâbitleriyle birlikte divanın toplandığı günlerde Bâb-ı Hümayun'un önünde selâm resmi icra eder, toplantı müddetince ikinci avluda beklerdi. Yine padişah cuma selâmlığına çıktığında ya da herhangi bir yere gittiğinde alaylarda hazır bulunurlardı.

Kapıkulu sipahileri, Kanûnî Sultan Süleyman'dan sonra padişahların sefere çıkma geleneğini terketmeleri üzerine serdarlarla birlikte sefere çıkmaya başladılar. Sefer kararı alındığında bölük ağalarına taşradaki sipahileri toplamaları için emir verilir, onlar da sipahilerin bulundukları mahallere haber gönderirlerdi. Seferde padişah veya serdarın sağında yürürlerdi. Sipah bölüğü neferleri cepheye siper kazdırmak, muhasara sırasında kaleye top rak sürdürmek gibi vazifeleri yerine getirirlerdi. Sefer esnasında izlenecek güzergâhın tayini amacıyla ordunun geçeceği yerlere belli aralıklarla sancak tepesi denilen sunî tepeler yapma görevi önceleri silâhdarlara aitken daha sonra sipahilerin

uhdesine verildi. Cepheye bir gece sipahiler, bir gece de silâhdarlar yeniçerilerle birlikte otâğ-ı hümayunu veya serdâr-ı ekrem'in çadırını muhafaza ederdi. Ordu cepheye savaş düzeni aldığı anda sipahiler merkezde padişah veya serdarın arkasında veya sağ ve solunda mevzilenirdi. XVI. yüzyılda kapıkulu sipahilerinin başlıca silâhları ok, yay, kalkan, harbe veya mızrak, balta, pala ya da hançer, gaddâre denilen geniş yüzlü kısa kılıçla bozdoğan (topuz). Yay da at üstünde büyük bir çeviklik ve ustalıklarla kullanırlardı.

XVI. yüzyıl ortalarında Habsburg elçisi Busbeke sipahileri tarif ederken onların üzenleri altın, gümüş ve değerli taşlardan parlayan, Kapadokya, Suriye veya başka cins en soylusundan atları bulunduğunu, böyle bir "Türk şövalyesi"nden daha görkemli bir görüntü olamayacağını, her bir neferin üzerinde altın ve gümüş işlemeli kumaştan, hafif veya ağır ipekten ya da koyu kırmızı, sarı veya lâcivert renkte değerli elbiseler olduğunu belirtir. İki yanlarında ise ok ve yaylar vardır. Sol kollarında taşıdıkları, oklara, kılıç ve topuz darbelerine dayanıklı kalkanları da seçkin bir işçilik mâmûlüdür. Sağ ellerinde çoğunlukla yeşil renkte hafif bir mızrak taşırlar. Kısa ve değerli taşlarla bezenmiş bir kılıç kuşanırlar, eyerde ise topuzları asılıdır. Busbeke ayrıca sipahinin mızrağını mümkün olduğunca yanında tuttuğunu, ancak savaşın gidişatı yayın kullanılmasını gerektiriyorsa hafif ve buna göre düzenlenmiş mızrağı eyerlerinin ve bacaklarının arasına ucu arkadan yukarı doğru gelecek şekilde sıkıştırdığını yazar. Mızrakla savaşmak gerekiyorsa o zaman yayı ya sadığına yerleştirir ya da kalkanın üzerinden sol koluna asar. Başlıkları, ortasından şeritlerle bölünmüş koyu kırmızı bir ipek kumaşın

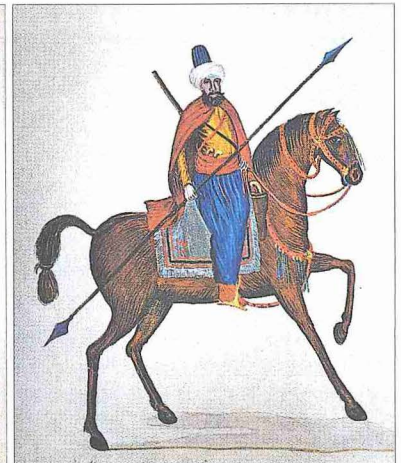
uzandığı bembeyaz ince pamuklu bir kumaştan oluşmaktadır ve birçoğu başlıklarını ayrıca siyah tüylerle süslemektedir.

Osmanlı süvarileri gibi sipahilerin de ateşli silâh kullanmayı seçkin muhafız askeri olma vasıfları dolayısıyla benimsemediklerine dair bilgiler vardır. Nitekim Avrupa ordularında tüfek kullanan süvarilerin yaygınlaştığı bir dönemde Veziriâzam Rüstem Paşa sipahileri 1548'deki İran seferi sırasında ateşli silâhlarla donatmak istedi ve ilk defa 200 kişilik bir sipahi bölüğünü bu silâhlarla teçhiz etti. Ancak daha yolda iken uzun tüfek kılıfları ve yanlarından sarkan barutluklarla diğer askerlerin alay konusu olan sipahiler, Rüstem Paşa'dan bu silâhların kendilerinden alınarak yine yay ve okla savaşmalarına izin verilmesini istediler ve bu talepleri uygun görüldü. Tımarlı sipahiye nisbetle daha ağır zırh giyen kapıkulu süvarileri maharetli birer biniciydi, savaş meydanlarında seri ve şiddetli hücumları ile şöhet bulmuşlardı. Karşı tarafın sayısına göre iki ya da üç hat halinde dizilirler, öndekiler üç hücumdan sonra yerlerini arkadaki hatta terkederler ve bu taarruzlar düşman hatları dağıtılana kadar devam ederdi.

Kapıkulu sipahileri özellikle XVI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren savaşlardaki başarılarından ziyade İstanbul'da çıkardıkları ya da katıldıkları isyanlarla adlarından söz ettirmeye başladılar. III. Murad döneminde 16 Cemâziyelevvel 997'de (2 Nisan 1589) kapıkulu sipahileri değeri düşük akçe ile maaşlarının ödenmesini kabul etmediler ve büyük bir isyan çıkardılar. Sarayın dış ve iç avlusunu işgal edip divanı bastılar (Beylerbeyi Vak'ası). III. Murad sipahilerin istediği iki paşayı feda ederek isyanın büyümesini önledi (Selânikî, I, 211; Gelibolulu Mustafa Âlî ve Kühû'l-Ahbâr, t,

Yaya
ve atlı sipahi
(Türkische
Gewänder
und Osmanische
Gesellschaft,
İstanbul 1966,
lv. 120-121)

II, 253-258). Sipahiler 12 Şâban 1003'te (22 Nisan 1595) yeniçerilere mevâcib çıkıp para yetmediği için kendilerine ulûfe verilmediğinden dolayı tekrar ayaklandılarsa da bu isyan yeniçeriler tarafından bastırıldı. 26 Şâban 1011'de (8 Şubat 1603) kapıkulu sipahileri Vezîriâzam Yemişçi Hasan Paşa'yı mevkinden uzaklaştırmak isteyen, başını Sadâret Kaymakamı Güzelce Mahmud Paşa'nın çektiği muhalif grubun tahrikleriyle yeniden isyan çıkardılar. Yemişçi Hasan Paşa hemen İstanbul'a dönerek padişahın, ulemânın ve özellikle yeniçerilerin desteğini arkasına alıp sipahi isyanını kanlı bir şekilde bastırdı (Hasanbeyzâde Ahmed, III, 682-736). 8 Receb 1031'de (19 Mayıs 1622) birlikte hareket eden sipahilerle yeniçerilerin devrin hükümdarı II. Osman'ı hal' ve katil olayına da karıştıkları bilinmektedir. Yeniçeri ve sipahilerin başını çektiği âsiler, IV. Murad döneminde 1041 Receb ve Şâbanında (Şubat ve Mart 1632) iki büyük isyan daha çıkardılar. IV. Murad ilkinde isteklerine boyun eğdiyse de daha sonra sipahileri ağır bir şekilde cezalandırdı (a.g.e., III, 1032-1037).

1648'de Sultan İbrâhim'in tahttan indirilip katlinden sonra yeniçerilerin desteğiyle vezîriâzam olan Sofu Mehmed Paşa'nın devlet kurumlarındaki aksaklıkları gidermek için yaptığı bazı icraatları ve Kethüdâ Mehmed Ağâ'nın hâpishanelerdeki birkaç suçlu sipahiyi katletmesi üzerine 7 Şevval 1058'de (25 Ekim 1648) sipahiler Üsküdar'da isyan bayrağını açtılar. Aslında sipahilerin isyan etmesinin en önemli sebebi gerekli terfilerin yapılmasıydı. Üsküdar'daki sipahiler kendilerine gönderilen nasihatçileri geri çevirdiler ve bölük bölük İstanbul'a geçtiler. Sofu Mehmed Paşa isyanın giderek önü alınmaz bir duruma geldiğini görünce yeniçerilere sığındı ve ulemâdan âsilerin katline dair bir fetva aldı. Bu isyanda sipahilere yeniçeriler eliyle ağır bir darbe daha vuruldu. Bir süre sonra Anadolu'daki kapıkulu sipahilerinden olup Niğde'de ikamet eden Gürcü Abdünnebî öldürülen arkadaşlarının intikamını almak için İstanbul'a yürüdüysen de Maltepe'den ileri geçemedi (Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, s. 2-17; Mehmed Halife, s. 17-29; *Albertus Babouvius*, s. 37-38; Akkaya, s. 81-91). 8 Cemâziyelevvel 1066'da (4 Mart 1656) maaşları ayarı düşük akçe ile ödenmeye çalışılınca sipahi ve yeniçeriler huzursuzluk çıkardılar. Âsiler, padişahı öldürülmesini istedikleri otuz kişinin cesedini teker teker Sultanahmet Meydanı'ndaki çınar ağacına astılar (Vak'a-i Vakvakiyye / Çi-

nar Vak'ası). İsyân sonunda sipahi ağaları her istediklerini yaptırmaya başlayınca IV. Mehmed yeniçerileri kendi yanına çekerek bu sipahi ağalarını sarayda katletti (Thévenot, s. 183-192; Akkaya, s. 133-138).

Köprülü Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı sırasında 19 Rebîülevvel 1067'de (5 Ocak 1657) hazineye yaşanan sıkıntı sebebiyle maaşları ödenmeyen sipahiler yine isyan ettiler. Ancak sarayın, ulemânın ve yeniçerilerin desteğini arkasına alan Köprülü isyanı bastırdı. Sipahilerin yoğun olarak barındıkları Yeniceci Hanı ile Elçi Hanı'na baskınlar düzenlenip ele geçirilen sipahi ağaları Sultanahmet Meydanı'nda idam edildi (Mehmed Halife, s. 52-58; Akkaya, s. 145-148); 1687'de asker yine malî buhran yüzünden maaşlarını alamayınca ayaklandı ve Avusturya cephesini terkederek IV. Mehmed'i tahttan indirip yerine II. Süleyman'ı çıkardı. İstanbul'u dolduran sipahi ve yeniçeri zorbalarının şehirde aylarca estirdikleri terör nihayet halkın isyanıyla ortadan kaldırılabildi (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, s. 251-281; Silâhdar, II, 295-344; *İsâzâde Târîhi*, s. 205-209). Bu hadise kapıkulu sipahilerinin katıldığı son büyük isyan oldu. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra toplanan şûrada bu ocağın da lağvı kararlaştırıldı. Sadrazamın huzuruna bizzat gelen sipahilere ulûfelerine karşılık olmak üzere gümrükten maaş tahsis edildi.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, D.SVM, nr. 36068, s. 154-168; nr. 36780, s. 2; BA, HH, nr. 30818, 30875, 31057; BA, MD, nr. 13, hk. 164/1170; nr. 14, hk. 372/525; BA, Cevdet-SM, nr. 2054, 2151, 3678, 4210, 5304, 6888, 6890, 8703, 8887; BA, Cevdet-Askeriye, nr. 2450, 13633, 19771, 24765, 44553; BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 23044; BA, Cevdet-Maliye, nr. 7446; H. Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü* (trc. Yaşar Önen), Ankara 1987, s. 87-97, 193, 198-200; *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Dair Kaynaklar* (haz. Yaşar Yücel), Ankara 1988, s. 15-18, 37-38, 99-100, 109-110, 112-123, 185-189; O. G. de Busbecq, *Türkiye'yi Böyle Gördüm* (trc. Aysel Kurutluoğlu), İstanbul, ts. (Tercüman 1001 Temel Eser), s. 100-106, 117, 124-126, 140-141, 185-186; Selânikî, *Târîh* (İpşirli), I, 209-211; *Gelibolu Mustafa Âli ve Künhü'l-Ahbâr'ında II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed Devirleri* (haz. Faris Çerçi), Kayseri 2000, II, 253-258; S. Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk: 1578-1581* (nşr. H. Stein, trc. S. Türkis Noyan), İstanbul 2004, s. 172-178, 183; Hasanbeyzâde Ahmed, *Târîh* (haz. Şevki Nezihi Aykut), Ankara 2004, III, 682-736, 944-945, 1032-1037; Koçi Bey, *Risâle* (Aksüt), tür.yer.; *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadrî) Efendi Târîhi* (haz. Ziya Yilmazer), Ankara 2003, II, tür.yer.; Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Rauzatü'l-ibrâr Zeyli* (haz. Nevzat Kaya), Ankara 2003, s. 2-17; Mehmed Halife, *Târîh-i Gilmânî* (haz. Ertuğrul Oral, doktora tezi,

2000), MÜ Türiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 17-29, 52-58; J. de Thévenot, *1655-1656'da Türkiye* (trc. Nuray Yıldız), İstanbul 1978, s. 183-192; *Albertus Babouvius ya da Santuri Ali Ufki Bey'in Anıları: Topkapı Sarayı'nda Yaşam* (trc. Ali Berktaş), İstanbul 2002, s. 37-38, 57-62; J.-B. Tavernier, *Bir Fransız Seyyahın Gözüyle Topkapı Sarayı'nda Yaşam: Büyük Senyörün Sarayı* (trc. Haluk Yanardağ), İstanbul 2005, s. 171-172; B. W. Wratislav, *Anılar: 16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'ndan Çizgiler* (trc. M. Süreyya Dilmen), İstanbul 1981, s. 67-69; Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l-beyân fî Kavânîn-i Âli-i Osmân* (haz. Sevim İlgiç), Ankara 1998, s. 95-96; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 251-281; Silâhdar, *Târîh*, II, 295-344; Marsigli, *Osmanlı İmparatorluğunun Askeri Vaziyeti*, s. 96-101 vd.; *İsâzâde Târîhi* (haz. Ziya Yilmazer), İstanbul 1996, s. 205-209; Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, I-II, tür.yer.; Ziya Akkaya, *Vecihî, Devri ve Eseri* (doktora tezi, 1957), AÜ DTÇF, s. 81-91, 133-138, 145-148; A. H. Lybyer, *Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Yönetimi* (trc. Seçkin Cılızoğlu), İstanbul 1987, s. 97-98, 293-294; Abdülkadir Özcan, "Osmanlı Askeri Teşkilatı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi* (haz. Ekmeleddin İhsanoğlu), İstanbul 1994, I, 337-371; M. Tayyib Gökbilgin, "Sipahi", *İA*, X, 689-695.

ERHAN AFYONCU

SİPÂHİZÂDE MEHMED

(ö. 997/1589)

Osmanlı âlimi.

Tahsilini muhtemelen doğduğu Bursa'da tamamladıktan sonra ilmiyeye intisap edip 981'de (1573) Mustafa Paşa Medresesi'ne müderris oldu. Gösterdiği başarıdan dolayı kendisine Üç Şerefeli Medrese (Edirne) pâyesi verildi. 987'de (1579) Sahn-ı Semân, 991'de (1583) Ayasofya müderrisliğine, ardından İzmir kadılığına getirildi. Bir yıl sonra Bağdat kadılığına, 997'de (1589) tekrar İzmir kadılığına tayin edildi ve orada vefat etti (Atâî, s. 309-310).

Eserleri. 1. *Evdâhu'l-mesâlik ilâ marîfeti'l-büldân ve'l-memâlik*. Coğrafya-tarih konularının işlendiği kitapta denizler, göller, nehirler, dağlar ve tepeler anlatılmış, ardından alfabetik sırayla şehir ve ülkeler hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Eserin başlıca kaynakları Ebû'l-Fidâ'nın *Takvîmü'l-büldân*'ı ile İbn Abdülhak el-Bağdâdî'nin *Merâşidü'l-ittılâ*'dır. 980'de (1572) tamamlanarak III. Murad'a sunulan ve ansiklopedik mahiyeti sebebiyle yaygın bir şekilde kullanıldığı anlaşılan kitabın çeşitli kütüphanelerde birçok nüshası mevcut olup Mehdi İd er-Ravâdiyye tarafından neşredilmiştir (Beyrut 1427/2006). 2. *Muhtasarı Evdahi'l-mesâlik ilâ marîfeti'l-büldân ve'l-memâlik*. So-